

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה ב

סמל שאלון 022116

מועד קיץ תשע"ו 2016

הפתרון נכתב על ידי טל דינר ואורית לשם

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה

www.ankori.co.il/ask

1. א. הגורמים שסייעו להיטלר לעלות לשלטון הם :

- האכזבה מרפובליקת ויימאר: בנובמבר 1918 חתמה גרמניה על הסכם הפסקת אש בעקבות הפרישה של בעלות בריתה מן המלחמה בהסכמים שנקראו הסכמי ורסאי. במסגרת הסכמים אלו חוייבה גרמניה לחוקה דמוקרטית והפכה לרפובליקה אשר נקראה רפובליקת ויימאר (על שם העיר בה נחתמה החוקה). האזרחים בחרו נציגים לפרלמנט (הרייכסאג), נשיא וראש ממשלה (קנצלר). בנוסף, נדרשו הגרמנים לשלם פיצויים למדינות שונות, לוותר על שטחים שהם כבשו ולצמצם את צבאם באופן משמעותי. ככל שעברו השנים מן המלחמה, מצא עצמו העם הגרמני במצב קשה יותר ויותר: משבר כלכלי קשה שהוביל לאבטלה ותחושת ייאוש וחוסר יציבות פרלמנטרית שהוביל לריבוי מפלגות אשר מנע רוב משמעותי למפלגה זו או אחרת בבחירות. האכזבה מרפובליקת ויימאר הלכה וגברה בקרב הציבור הגרמני שראה ברפובליקה שלטון חלש וכנוע. ניתן לראות זאת בקטע המקור: "כוח המשיכה ההולך וגובר של היטלר שהציב חלופה לדמוקרטיה של ויימאר.... מתקפתו חסרת הפשרות על מערכת פוליטית כושלת... עקרי האידיאולוגיה של היטלר שובצו בנאומיו הנמלצים רווי השנאה נגד 'המערכת' של ויימאר... הוא היה לפה להמונים הלאומנים בשעה מכרעת של משבר לאומי מקיף."

- גורם נוסף אשר סייע להיטלר לעלות לשלטון הוא התעמולה נגד היהודים והקומוניסטים. התעמולה הנרחבת שבעזרתה הוא הציג את היהודים והקומוניסטים כאוייבי המדינה. תעמולה זו הובילה לכך שהעם הגרמני הרגיש מאויים על ידי היהודים וקומוניסטים שחיו בגרמניה. התעמולה האנטישמית הובילה לכך שרבים בקרב הציבור הגרמני האמינו שהיהודים וקומוניסטים גרמו לגרמנים להפסיד במלחמה – 'מיתוס הסכין בגב' והתחושה שטופחה בקרב הציבור הגרמני היא ה שיש לו 'אויב מבית'. נאומיו של היטלר עזרו לו לטפח מיתוס זה ולצבור פופולריות בקרב הגרמנים כפי שניתן לראות בקטע המקור: " ..בחזון של תחייה לאומית שתתרחש ברגע שייכחדו ה'פושעים' - האשמים במפלה ובמהפכה שהביאו אסון על גרמניה.... היטלר יותר מכל אדם אחר היטיב לתת ביטוי לשנאות, לטינות, לתקוות ולצפיות של העם."

ב. צעדים שהיטלר נקט בשנתיים הראשונות לשלטונו הם: חקיקה, כלכלה, חינוך, תעמולה.

בתחום החקיקה: לאחר שהיטלר הצליח להשתלט על הרייכסטאג הוא פותח בצעדים חוקתיים שיעזרו לו לבסס את השלטון מול העם

- **"חוק ההסמכה"** – שלושה חודשים לאחר שריפת הרייכסטאג הוא כונס מחדש ויומיים לאחר מכן נחקק חוק ההסמכה. חוק זה העניק לממשלה סמכות לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג למשך 4 שנים גם אם החוקים סותרים את החוקה. החוק התקבל ברוב גדול משום שלמפלגות השמאל לא הותר להשתתף בפעילות הרייכסטאג ולהצביע. חוק זה ריכז את סמכויות החקיקה בידי היטלר וביטל למעשה את חוקת ויימאר- את השלטון הדמוקרטי שהיה. הרייכסטאג המשיך להתקיים עד 1939 אך אין ללא משמעות פוליטית. חוק ההסמכה שימש משענת חוקית לשלטונו הדיקטטורי של היטלר.
- **"החוק לשיקום שירות המדינה המקצועי"**, חוק שמטרתו "אריזציה" של המנגנון הפקידותי – כלומר טיפוח מנגנון פקידותי ארי טהור מגורמים לא נאצים. משרות המפתח במדינה נמסרו לידי בכירי המפלגה. החוק אפשר סילוק היהודים ממשרות ממשלתיות וציבוריות וכך יכול היה היטלר למצוא מקומות עבודה לגרמנים מובטלים על חשבון היהודים.
- **חיסול האיגודים המקצועיים ובמקומם הקמת "חזית העבודה הגרמנית"** - הוחרמו האיגודים המקצועיים בהם היו שבע מיליון חברים ומנהיגיהם הוכנסו למחנות ריכוז. שבתות והפגנות נאסרו עפ"י חוק.
- **"החוק נגד הקמתן של מפלגות"**. עד 1934 הצליח היטלר, ע"י איומים והתנהגות אלימה של הנאצים ואנשי ה S.A בפרלמנט, להשאיר את המפלגה הנאצית כמפלגה היחידה ברייכסטאג. כך הפכה גרמניה למדינה חד-מפלגתית ובבחירות רק מפלגה אחת הייתה מועמדת ו 95% הצביעו עבורה.
- **איחוד משרת הקנצלר והנשיא בידי היטלר** - עם מותו של הנשיא הינדנבורג באוגוסט - 1934, החליט היטלר לבטל את הבחירות למשרת הנשיאות ולרכז את כל הסמכויות השלטוניות בידיו. הוא הכריז על עצמו כ"הרייכספיהרר": הקנצלר (ראש הממשלה), הנשיא והמפקד העליון של כוחות הצבא. מפקדי הצבא וחייליו נשבעו לו אישית אמונים (במקום למדינה) וכך היטלר הפך להיות למנהיג כל יכול בגרמניה ששולט על כל המדינה והצבא ורצונו הוא הקובע.
- **בתחום המשפטי** - המשפט הושתת על "החוק הגרמני". הוקמו בתי-משפט עממיים שהיו מורכבים משני שופטים מקצועיים ומשלושה שופטים אזרחיים נאצים, שמונו ע"י המפלגה הנאצית. הנורמות המשפטיות היו בהתאם לתורת הגזע הנאצית. ההוראה שניתנה לשופטים הייתה "תפקידו של השופט אינו לעשות משפט אלא להשמיד את אויבי הנציונאל-סוציאליזם". למעשה בצעד זה בוטל עקרון הפרדת הרשויות בכך שהמערכת השיפוטית הוכפפה לדרג הפוליטי (המפלגה הנאצית)

בתחום הכלכלה:

כאשר המפלגה הנאצית עלתה לשלטון גרמניה הייתה במשבר כלכלי קשה ותוכנית המפלגה הנאצית לשיקום הכלכלי של גרמניה התרכזה בשני דברים:

• **מלחמה באבטלה**

- א. ביצוע עבודות ציבוריות יזומות וסילוק היהודים (אריזציה של מקומות עבודה) ונשים נשואות ממקומות העבודה. צעדים אלו הצליחו לספק תעסוקה ופרנסה למיליוני המובטלים. מדיניות זו יצרה רגיעה ואהדה בקרב כל שכבות העם הגרמני, למפלגה הנאצית ולפיהרר הנערץ שסיפק מקומות עבודה.
- ב. כדי להשיג עצמאות כלכלית ואי-תלות בסנקציות בינלאומיות הוטלו הגבלות כבדות על הייבוא- הופעל לחץ על התושבים לרכוש רק תוצרת גרמנית והושקעו מאמצים לייצור חומרים סינטטיים שיהוו תחליף לחומרי הגלם המיובאים מחו"ל (למשל תעשיות הפלסטיק). כמו כן הפעילה גרמניה לחץ כבד על עמים קטנים באירופה לרכוש תוצרת גרמנית, ולהסכים לדחיית תשלומים מצד גרמניה.

• **תוכנית ארבע השנים**

בתוכנית זו הכריז היטלר שהוא רוצה לחמש (לייצר נשק) את גרמניה. הוא הקים מפעלי נשק וגרמניה החלה לייצר מיליוני רובים, טנקים ותחמושת. כל אלו סיפקו מקומות עבודה לגרמנים ויצרו תחושת כוח וגאווה בקרב הגרמנים. יש לציין שהמדיניות הכלכלית הנאצית הובילה לקשיים כספיים רציניים, אך היטלר האמין שניצחון במלחמה ושלטון הרייך השלישי יספק ממילא את העושר לבני הגזע הארי.

בתחום החינוך:

- **אריזציה של החינוך:** ב- 1933 הוקמה "לשכת התרבות של הרייך" בראשה עמד יוזף גבלס. החינוך הקיף את בתי הספר ואת ארגוני הנוער והספורט. היטלר רצה לבסס את מערכת החינוך על טהרת הגזע הארי. כל בתי הספר היו כפופים ומפוקחים ע"י לשכת התרבות של הרייך. לשכה זו מינתה את מנהלי בתי הספר, את מרכזי תנועות הנוער והמרצים באוניברסיטאות. כולם חויבו להישבע אמונים להיטלר ורישיונות ההוראה הוצאו על פי נאמנות פוליטית. מורים ומרצים לא ארים, ביניהם יהודים פוטרו.
- נקבעה **תכנית לימודים** אחידה אשר שמה דגש על לימודי ההיסטוריה המפוארת של גרמניה, האידיאולוגיה, ביולוגיה והתעמלות. החינוך שם דגש על חינוך לציות לפיהרר ולמולדת.
- הוקמה **תנועת הנוער ההיטלראי** ונאסרה כל פעילות של תנועות נוער אחרות. בתנועה למדו את האידיאולוגיה הנאצית, אימון גופני, חינוך קדם צבאי, פיתוח אופי של לוחם, הערצת הכוח, המלחמה, חינוך לציות ולהיות חיילים נאמנים. המצטיינים נשלחו לבתי ספר מיוחדים של המפלגה.

תעמולה:

מקורות הידע והתקשורת נשלטו בידי המדינה. חל פיקוח על העיתונות תחת שליטה והכוונה, החדשות צונזרו והוכתבו מגבוה. בחדשות פורסמו מאמרי שטנה נגד היהודים כחלק מהתעמולה הנאצית. המדינה החליטה אלו יצירות אומנות, מוסיקה, ספרים, סרטים, עיתונים ומחזות יקראו, ישמעו ויראו. ספרים אשר חוברו ע"י יהודים או על יהודים הועלו באש. הוטל חרם על יצירות יהודים ואויבי הגזע. יצירות אריות הבליטו את היופי מול יצירות מושחתות המערב והיהודים. העיתונות המצונזרת של גרמניה הייתה תחת פקוח מנגנון המפלגה ובה הופצו מאמרים אנטישמיים רבים. כל משפחה ארית קיבלה רדיו כדי לשמוע נאומים של היטלר, נערכו מצעדי ראוהו של הצבא.

כל אלו הגבירו את תחושת ההצלחה של העם הגרמני, האדירו את היטלר כשליט יחיד ומצליח וסייעו לבניית המשטר הנאצי.

2. א. מרחב מחייה: הגזע הארי כ"גזע האדונים" הוא בעל זכות טבעית לדרוש שטחים ממדינות אחרות ומן הגזעים הנחותים שנועדו לשרתו. היטלר טען שזוהי זכותו של העם הגרמני לדרוש שטחים. במסגרת "הברירה הטבעית" גרמניה חייבת לדאוג לעצמה לשטחים נרחבים שבהם הם יוכלו לגדל מזון וליישב את העם הגרמני. גרמניה תשיג שטחים אלו על ידי מלחמה, כיבוש ושיעבוד של הגזעים הנחותים ממנה. כך היא תשיג משאבים טבעיים (שטחי חקלאות, מכרות פחם ועוד) ומשאבים אנושיים (אנשים שיעבדו בשביל הגזע העליון). בשטחים שייכבשו יוקם "סדר חדש" – עולם חדש באירופה שיבוסס על עקרונות האידיאולוגיה הנאצית ויספק לגרמנים "מרחב מחייה" מטוהר מגזעים נחותים. עיקר הרעיון היה – **הקמת סדר חברתי-כלכלי-מדיני על בסיס האידיאולוגיה הנאצית** שיחליף את הסדר הקיים באירופה במבנה חדש ובחוקים חדשים אשר יקבעו אלו עמים זכאים לחיות בעולם, מה מקומו של כל עם ועם, מהם גבולות המדינות, כיצד יתפתחו העמים ומה יהיה אופי היחסים ביניהם. סדר חדש זה ניתן יהיה להקים רק לאחר הרס העולם הישן והוא יבטיח את קיומו של הרייך הגרמני בן אלף השנים. מכאן ההצדקה לצאת למלחמה (מלחמת העולם השנייה). גורל העמים השונים ב"סדר החדש" של העולם נקבע על פי תורת הגזע הנאצית.

עקרון תורת הגזע: הנאצים לקחו את התורה של דרווין מעולם הטבע ועיוותו אותה בכך שהם התאימו אותה לחברת בני האדם. הם טענו שכמו שבטבע יש מלחמת מינים כך גם אצל בני האדם יש מלחמת גזעים ומי ינצח בסופו של דבר? הגזע העליון מבין גזעי בני האדם. ומי הוא הגזע העליון? על פי נאצים הגזע העליון הוא הגזע הארי אליו משתייכים הגרמנים וכגזע עליון זה בטבע שלו להשמיד גזעים נחותים ממנו שממילא נועדו להכחדה.

הדרוויניזם החברתי משתמש בתיאוריה מדעית נוספת- תורת הגזע. תורת הגזע בנויה על הרעיון שהמין האנושי מחולק לגזעים (למשל הגזע השחור, הגזע הלבן, הגזע הצהוב- מלוכסני העיניים, הגזע האדום- אינדיאנים). ההשתייכות לגזע מסוים אינה עניין של בחירה אלא תלויה בהורים להם נולדנו. על פי תורת הגזע, לכל גזע יש תכונות הקשורות למרכיבי הדם שלו ואינן ניתנות לשינוי. אם כך, מה הקשר בין תורת הגזע לאידיאולוגיה הנאצית? על פי תורת הגזע הנאצית יש לשמור על טוהר הגזע של הנאצים שהם הגזע העליון של בני האדם ולכן, גם יהודי שהמיר את דתו לא יכול לשנות את הדם המזוהם הזורם בעורקיו.

בספר "מיין קאמפף" מסביר היטלר את עיקרי תפיסתו וטען שאין דבר כזה "שוויון בין בני האדם". לטענתו, יש לעזור לטבע ב"מלחמת המינים" ולתקן את חברת בני האדם המחולקת לשלושה גזעיים עיקריים:

- **יוצרי תרבות-** קבוצה זו כוללת את הגרמנים והאוסטרים (הגזע הארי). על פי היטלר, זהו הגזע הנעלה ביותר והאחראי לרעיונות הגדולים של התרבות האנושית. בזכות הגזע הארי מתקיימת האנושות ולכן הוא ראוי וצריך לשלוט בעולם ולהוביל את האנושות.

- **נושאי תרבות-** קבוצה זו כוללת את העמים ה"סלאבים" (רוסים, צ'כים, פולנים). על פי האידיאולוגיה הנאצית זהו גזע שאינו ניחן בתכונות אינטלקטואליות ולכן עליהם לעסוק בעבודות כפיים. הייעוד של הגזע הסלאבי הוא לשרת את הגזע הארי ולכן עליו להשתעבד לגזע הארי ולשרת אותו. לספק לו את התנאים הנוחים ליצירת תרבות. לעסוק בחקלאות, בייצור במפעלים וכדומה. זאת על מנת לפנות את כל משאבי הגזע הארי העליון בכדי שיעסוק ביצירת תרבות.

- **הורסי תרבות-** הגזע הנמוך ביותר, הגזע השמי ואליו משתייכים היהודים. הם מסוכנים ביותר כיוון שהם הורסים כל גזע ועם בסביבתו הם חיים. גזע זה מהווה סכנה לכל האנושות כיוון שלא רק שאינו יוצר, הוא הורס ומזהם את הגזעים האחרים וכחלק מתהליך "הברירה הטבעית" יש להשמידו.

ב. בשנת 1935 הבינה המפלגה הנאצית שהמדיניות האנטישמית בשטח עדיין אינה מספיקה כדי לדחוק את היהודים מגרמניה. בכנס השנתי של המפלגה בעיר נירנברג הוחלט על מס' חוקים חדשים אשר נועדו "להגן על העם הגרמני" חוקי נירנברג. הלכה למעשה נועדו לפגוע ישירות ביהודים:

- חוק אזרחות הרייך: אזרח גרמני יכול להיות רק מי שהוא מהגזע הארי.
- חוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני: מי שאינו בעל דם גרמני טהור אינו יכול להינשא לאזרח גרמניה. איסור קיום יחסי מין מחוץ לנישואים בין לא אריים לארים ואיסור להעסיק נשים גרמניות מתחת לגיל 45 במשק בית שאינו גרמני טהור.

כאמור, חוקים אלו הוצגו על ידי המפלגה הנאצית כחוקים הבאים להגן על העם הגרמני אך בפועל הם נועדו להוות עוד שלב בסילוקם של היהודים מגרמניה. החוקים לא רק שפגעו ביהודים, הם גם מהווים צעד אנטי דמוקרטי מובהק בכך שהם שוללים את האזרחות הגרמנית מכל מי שאינו שייך לגזע הטהור. כעת, היהודים לא יכלו להתגונן מבחינה משפטית כיוון שנשללה מהם האזרחות הגרמנית והחוק הגרמני אינו מכיר בזכויות שלהם.

3. א. מטרות הנאצים בהקמת היודנראט:

- **מתווכים בין הקהילה היהודית לנאצים:** היודנראט היווה נציגות יהודית מוכרת ומוסמכת הנושאת באחריות אישית (איימו עליהם כדי שיהיו בתפקיד) לביצוע המדיניות הנאצית. הם אולצו למלא הוראות ופקודות הנאצים, ושימשו כמתווכים בין יהודי הגטו לבין הנאצים.
- **הפניית זעם ומרירות** כלפי היודנראט ולא כלפי הנאצים כאשר הגיעו הוראות קשות כמו למשל לבחור מי ילך לעבודות כפייה.
- **צמצום ההתנגדות הפנימית** לביצוע המדיניות הנאצית כי היודנראטים הם אלו אשר נאלצו לשכנע את הקהילה לקבל את ההוראות.
- **הטעיה והסוואה** כדי למנוע התנגדות – מתן הרגשה ליהודים כי חייהם מתנהלים כבעבר ע"י הנהגה יהודית שתגן על האינטרסים שלהם.
- **צמצום החיכוך** עם היהודים – הפרדה מוחלטת בין הגזעים.

בכל גטו היה היודנראט שונה ולעיתים פעל רבות למען תושבי הגטו ולעיתים לא. תפקידי היודנראט ודרכי הפעולה שלהם התחלקו בין פעולות שנאלצו לבצע בפקודת הגרמנים לפעולות שעשו מתוך כוונה לנצל את סמכותם להקל על החיים בגטו.

פעולות היודנראט בגטו מול הגרמנים בפקודה (תחת האיום שיפגעו בהם ובבני משפחתם!):

- **רישום תושבי הגטו ועריכת מפקדים:** רישום האוכלוסין נעשה לפי קריטריונים של מין, גיל, מקצוע ומדדים נוספים שהכתיבו הנאצים. הרישום נעשה הן במטרה לארגון פנימי של הגטו והן לעדכוןם של הגרמנים לצורכי מעקב, חלוקת מזון ועבודות כפייה.
- **סיוע בהחרמת רכוש:** על חברי היודנראט הוטל לדווח לגרמנים על מצב הרכוש של כל יהודי ולהחרים רכוש על פי דרישות הנאצים.
- **הכנת רשימות של נשלחים לעבודות כפייה.**

פעולות היודנראט בגטו מול הקהילה – בהתנדבות

מדובר בתפקידים שלקחו עליהם היודנראט מתוך אחריות מוסרית. התפקידים נבעו מצרכי הקיום של הציבור היהודי בגטו, מתוך "קידוש החיים" והצורך לשמר את החברה היהודית כחברה אנושית:

- **אספקת מזון**: בגטו הייתה מצוקת רעב קשה ביותר. הגרמנים אמנם סיפקו מזון לגטו אך בכמויות מזעריות. לכן עסק היודנראט במציאת דרכים להבאת מזון וחלוקתו באופן שווה בין המשפחות. למשל: גידול ירקות ליד הבתים, בגנים ציבוריים, העלמת עין ממברחי המזון, הקמת מטבחים לעניים.
- **עבודה ותעשייה**: היודנראט היה מעוניין להעסיק את יהודי הגטו בעבודות תעשייה, בעיקר בגטאות הגדולים. הסיבות לכך: **הצלת הגטו באמצעות עבודה** – להראות את יעילותו של הגטו. בתקופת הגירושים רבים ניסו להשתלב בבתי המלאכה כדי להשיג אישור המוכיח נחיצותם בגטו ולמנוע את גירושם.
- **היגיינה ובריאות**: על אף המחסור הקשה ניסה היודנראט ככל יכולתו לדאוג לנקיון בגטו. הם הקימו שירותי בריאות, יחידות חיטוי (במקרה של מגיפות, מרפאות לילדים, לאמהות הרות, בתי מרקחת, טיפול שיניים. כמו כן הייתה יחידה שתפקידה היה לסלק את המתים מן הרחובות.
- **חינוך ותרבות**: הם פתחו בתי-ספר וגנים והכשירו מורים. את החינוך העל-יסודי קיימו בסתר, כי נאסר ע"י הנאצים. הם מימנו משכורות מורים, פתחו קורסים להכשרה מקצועית ועודדו פעולות תרבות: תיאטראות, הרצאות, ספריות, תזמורות, תערוכות, ספרות, שירה, ציור ופיסול.
- **שמירה על הסדר והחוק**: הקימו בגטו בתי-משפט, בתי-סוהר ונעזרו באנשי המשטרה היהודית לניהול "חיים נורמאליים" בגטו, להגן על היושבים מפני פושעים, לכוון את התנועה ועוד.

ב. תנועות הנוער היו פעילות עוד לפני המלחמה והקמת הגטאות בעיקר במסגרת התנועה הציונית. עם כיבוש פולין צעירים רבים ברחו אבל חזרו כשהקימו את הגטאות כדי "לא להפקיר את החניכים". חברי תנועות הנוער בגטו היו צעירים, ללא משפחות ולכן הרשו לעצמם להסתכן. הם חדרו לגטאות ולאט לאט ובחשאי ארגנו קבוצות נוער שעזרו לתושבי הגטו.

פעולות של תנועות הנוער בגטאות עד לביצוע "הפתרון הסופי":

- **פעילות חינוכית-תרבותית כמו:** טקסים והרצאות כדי להשכיח במעט את המצב הקשה. הם הקימו מועדונים וחוגי לימוד. ניסו לארגן גינות ופעילויות לילדי הגטו
- **פעילות ציונית** שעוסקת בארץ-ישראל, בלימוד עברית ובהכשרת הצעירים לעלייה מתוך רצון לשנות את המציאות.
- **פרסום עיתונות מחתרתית:** בכל הגטאות עסקו חברי תנועות הנוער בהוצאת עיתוני מחתרת. בעיתונים הופיע מידע על הנעשה בעולם, על התנועה הציונית ובשלב מאוחר יותר הם עסקו בקריאה למרד אקטיבי.
- **העברת מידע** בין הגטאות על ידי שליחת שליחים ושליחות (קשרים, קשריות) ליצירת קשר בין הגטאות. הם העבירו מידע מגטו לגטו ודיווחו על מצב המלחמה באירופה.

פרק שני

4. א. דפוסי הפעולה של האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בארצות שנכבשו הבאים לידי ביטוי בקטע המקור הם:

משתפי פעולה עם הנאצים:

- חלק מן האוכלוסייה המקומית בארצות הכבושות שיתף פעולה עם הנאצים כנגד היהודים מתוך מניעים אידיאולוגים אנטישמיים. בקטע המקור ניתן לראות דפוס פעולה זה: "לולא שנאת התושבים המקומיים כלפינו אפשר היה עוד להסתתר. אבל ככה- קשה. כל רועה, כל ילד נוצרי שרואה יהודי מוסר תכף לרשות."
- חלק ממשתפי הפעולה עם הנאצים הציגו עצמם כרוצים לעזור אך בפועל גזלו את כספם של היהודים והסגירו אותם לנאצים: "יש נוצרים שמסתירים אצלם יהודים בעד כסף מלא ובעצמם גוזלים את רכושם ומוסרים אותם לידי הרשות."

רוצים לעזור אך מפחדים (חלק מהרוב הדומם)

- היו כאלו שאכן רצו לעזור ליהודים אבל פחדו מהלשנות ועונשים: "פרנקה באמת מסורה לנו ורוצה לעזור לנו, אבל מפחדת מאד. ישנם מודעות שבעד הסתרת יהודים מקבלים עונש מוות. מסיבה זו אנחנו נמצאים בשדה ולא בביתה".

ב. הקרטריונים להענקת תואר "חסיד אומות עולם": אדם שאינו יהודי ופעל להצלת יהודים במהלך המלחמה תוך לקיחת סיכון חיים ממשי לו ולסובבים אותו. אדם אשר זכה בתואר זה הונע להסתכן בהצלת יהודים כמעשה מוסרי ולא למען מטרת רווח כזה או אחר.

דוגמא לאדם אשר זכה בתואר "חסיד אומות עולם" הוא אוסקר שינדלר: שינדלר היה תעשיין גרמני אשר הקים מפעלים על יד העיר קרקוב שבפולין. במפעליו הוא העסיק אלפי יהודים להם הוא דאג ומנע את שילוחם למחנות השמדה. הנאצים לא הורשו להכנס למפעלים וכך שינדלר יכול היה לחלק ליהודים אוכל ובגדים חמים. בפעולה נועזת הצליח שינדלר להציל 1200 פועלים יהודים שנועדו לשילוח למחנה השמדה בכך שהעביר אותם למפעל שלו בצ'כוסלובקיה.

5. א. מארגני המרד בגטאות התלבטו אם לצאת למרד בלי תמיכה מלאה של תושבי הגטו. השיקולים להתלבטות זו היו:

- התנגדות של הציבור היהודי בתוך הגטאות עצמם: בחלק מהגטאות טענו ראשי היודנראט שכל עוד הגטו ימשיך להיות יעיל לנאצים, הם בטוחים מפני השמדה ולכן עדיף להמשיך ולנסות להחזיק מעמד עד לסיום המלחמה.
 - אחריות קולקטיבית: התנגדות הציבור היהודי למרד הובילו את המורדים לחשוש מפני עונש קולקטיבי לכלל תושבי הגטו ולכן התלבטו בדבר היציאה למרד.
- התלבטות נוספת של מארגני המרד בגטאות נבעה מהעובדה שהלוחמים עצמם היו חסרי ניסיון קרבי, ובנוסף, לא הייתה להם מספיק תחמושת לצאת למרד.

ב. הסיבות של הצטרפות לוחמים יהודיים לצבאות של בעלות הברית במלחמת העולם השנייה הן:

- אידיאולוגיה- יהודים רבים הצטרפו למלחמה על רקע הרצון העז להילחם בשלטון הנאצי כיהודים הנלחמים למען בני עמם היהודים.
 - תמיכה בארצות המוצא- יהודים רבים נלחמו כחלק מהמסירות למדינות בתוכן הם חיים כאזרחים, מתוך כוונה של עזרה כאזרחים מן המניין ללא קשר לדתם.
- דוגמא ללוחמת אשר החליטה להתנדב לצבא הבריטי במאבקו בגרמניה הנאצית היא: חנה סנש, התנדבה כצנחנית ונתפסה כאשר הוצנחה להונגריה והצטרפה לקבוצת פרטיזנים שמה. היא נשלחה לכלא בבודפשט שמה עונתה ולבסוף הואשמה בריגול והוצאה להורג.

6. א. הנסיבות שהובילו לתחילת ההרג ההמוני של היהודים בקיץ 1941 הן: פלישת גרמניה לרוסיה. ב-22/6/41 החל מבצע ברברוסה, שהיווה נקודת מפנה במלחמת העולם השנייה, וניתן לומר שהחל ממבצע זה, תפיסת המציאות של היטלר השתנתה לחלוטין. בפועל, עם הפלישה לרוסיה גילו כוחות הצבא הגרמני בעיה חדשה לה לא ציפו: תחת שלטונם של הגרמנים נוספה כעת כמות גדולה של יהודים (מעל 5 מיליון) שאיתם נאלצו הגרמנים להתמודד. עד לשלב זה נמנעו הנאצים מלהשמיד יהודים באופן מאורגן והחל עם הכיבוש של רוסיה מתחיל הרג שיטתי של יהודים. לאחר שהושלם רישום היהודים, הם נתבקשו להתייצב בנקודות מרכזיות ונאמר להם שהם ישלחו למחנות עבודה. בפועל, הובילו החיילים הגרמנים את היהודים לבורות מחוץ לעיר שם נאמר להם להתפשט והם הוצאו להורג בירייה, שגופותיהם מוטלות לתוך הבורות. החיילים היו בטוחים שבכך הם מבצעים את האידיאולוגיה הנאצית, ומטהרים את השטחים הכבושים מהיהודים. החל משלב זה התחיל בעצם "הפתרון הסופי" לחיסול העם היהודי.

ב. היהודים בגטאות התקשו להבין שמטרת הנאצים היא להשמיד את העם היהודי. למרות השמועות השונות שהגיעו לגטאות סרבו היהודים לקבל את רעיון "הפתרון הסופי". לתחושתם אם השמועות הצליחו לחדור לתוך הגטו הסגור, הרי שאין ספק שיודעים על זה גם במקומות אחרים בעולם והם התקשו להאמין שהעולם אכן היה שותק לנוכח שמועות אלו. בנוסף, סרבו היהודים להאמין שמטרת העם הגרמני היא להשמידם כיוון שתפסו עצמם כיעילים ותורמים למלחמה הגרמנית, אם בעבודות כפייה ואם בהיותם גטאות יצרנים שעובדים במפעלים שונים.

פרק שלישי - המאבק על הקמת מדינת ישראל

7. מקור - מלחמת העצמאות

א. אחד הקשיים של היישוב היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות הבא לידי ביטוי בקריקטורה הינו הסכנות הרבות הצפויות למי שהולך בדרך לירושלים. הדרך לירושלים נחסמה באופן כמעט קבוע על ידי הכנופיות, בעיקר של עבד-אל-קאדר אל-חוסייני. התנועה לעיר וממנה הייתה רק בשיירות דרך הכביש הצר והמפותל בבאב אל-וואד (שער הגיא). רוב השיירות נפגעו, מטענן נשרף ורבים ממגני השיירות נהרגו. יש לזכור שהיה מדובר על הגנה מוגבלת מאוד, כאשר נשק המגן מוחבא בבגדי "הבנות", מחשש שהבריטים יתפסו אותו. כמה מבצעים התקיימו במבואות ירושלים ובסביבות באב אל-וואד, כדי לאפשר העברת שיירות עם ציוד לירושלים. בקריקטורה מדומה סיפורו של ההולך לירושלים לסיפור כיפה אדומה על מנת לחזק את העובדה כי טמונות לו סכנות רבות בדרך (כדוגמת הזאב האגדי) וכי כמו כיפה אדומה היה צורך בלהביא אספקה אל היושבים בירושלים כפי שכיפה אדומה הייתה צריכה להביא לסבתה.

ב. הגורמים לניצחון ישראל במלחמת העצמאות:

הארגון של היישוב היהודי מול חוסר הארגון של הצבא הערבי - כל אחת מהמדינות הערביות פעלה בנפרד ובחוסר תיאום עם האחרות. לעומתם, צה"ל היה כפוף למוסדות מסודרים ולמנהיגות אחת עוד מימי היישוב, והייתה לו תשתית ארגונית ושלטונית מסודרת.

חיילי צה"ל וכן היישוב היהודי היה חדור מוטיבציה לקבל עצמאות מלאה על ארצו. רוח הלחימה והגיבוי של העורף הביאו להישגים טובים יותר וכן לניצחון. העובדה שחיילי מדינות ערב לא לחמו למען חירותם או קיומם הביאו לחוסר מוטיבציה ללחימה.

א. עמדתי בעניין העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם קרובה יותר אל אלה הטוענים כי החלטה זו הושפעה בעיקר משיקולים הנוגעים למצבה ולמעמדה של בריטניה לאחר מלחמת העולם השנייה. אמנם בריטניה הייתה בצד המנצח, אך עצם העובדה כי במסגרת מאמציה לגשר על הסכסוך הערבי-ישראלי בארץ ולתפעל התנהלות מסודרת בא"י, היא שלחה את ניצולי השואה שהגיעו לכאן בספינות בחזרה אל אירופה או לחילופין למחנות מעצר בקפריסין, גרמה לה להראות רע בעיני העולם. מעמד דעת הקהל העולמית שלה התדרדר שהרי לשלוח ניצולי שואה, חסרי כל, חזרה אל גבולות אירופה המדממת עדיין את אירועי השואה, זהו מעשה שלא יעשה. ועל כן בריטניה רוצה להעביר את שאלת א"י לאו"ם, במטרה לקבל אישור מן העולם שמה שהיא עושה זה בסדר. יש לציין כי בריטניה מעבירה את השאלה לאו"ם ע"מ להשקיט את הקולות נגדה ומקווה שהאו"ם יבדוק את המתרחש בארץ ויחזיר לה את המנדט בחזרה- כלומר ייתן לה מן אישור להמשיך את המנדט כפי שהוא מנוהל.

עוד שיקול שהיה לבריטניה להעברת השאלה הינו היחסים עם ארה"ב. שכן ארה"ב שבלב זה היו בעד הקמת בית לאומי ליהודים על אדמת ארץ ישראל וכל עוד הבריטים יושבים כאן ומעכבים הקמת בית לאומי זה, יחסה של בריטניה עם ארה"ב התדרדר. בריטניה מקבלת סיוע כספי מארה"ב והעברת השאלה לאו"ם תמנע חיכוכים בין המדינות ובריטניה תוכל להמשיך ולהיות נתמכת בארה"ב. ולכן אני חושבת שברטניה העבירה את שאלת א"י לאו"ם בעיקר משיקולים הנוגעים למצבה ולא כמי שטוען כי משיקולים הנוגעים למאבקה עם היישוב היהודי.

ב. החלטה האו"ם 181 התבססה על מסקנות הרוב של חברי "הוועדה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ ישראל" (ועדת אונסקו"פ). ההחלטה קבעה שבארץ ישראל תוקמנה שתי מדינות : **מדינה יהודית ומדינה ערבית**, שירושלים תהיה עיר בשלטון בינלאומי ושהשלטון הבריטי בארץ יסתיים. בין המדינות התקיים מסחר הוגן ומטבע משותף וכן על שתיהן להיות דמוקרטיות. ב-29 בנובמבר 1947 (תאריך שזכה לכינוי **כ"ט בנובמבר**) הצביעה עצרת האו"ם בעד הקמת מדינות ליהודים ולערבים, וקבעה את גבולותיהן. 33 מדינות הצביעו בעד, 13 הצביעו נגד ו-10 נמנעו. המדינה היהודית, על פי המלצותיה של ועדת אונסקו"פ, הייתה אמורה להיבנות משלושה חלקים שאינם כוללים את יפו (שתהיה למובלעת ערבית) ואת ירושלים (שתהיה לאזור בינלאומי). המדינה הערבית תמצא בעיקר באזור ההר המרכזי וכן רצועת עזה. החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר היא בעצם ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה משלו.

קושי אחד הנובע מתוכן ההחלטה, מנקודת מבטם של היישוב היהודי טמון בחלוקה עצמה. היו שראו בחלוקה וויתור על שטחים נרחבים מארץ האבות ובפרט וויתור על עיר הקודש- ירושלים. עוד קושי הטמון בחלוקה הינו- שישנם 30 יישובים יהודים בתוך המדינה הערבית המיועדת (לדוגמא נהרייה), מה שמעמיד את בני אותם יישובים בסכנה קיומית.

כמו כן, המדינה הערבית המיועדת, תהיה ברובה בשטחים גבוהים- רצועת ההר המרכזית. ולכן לערבים יתרון אסטרטגי מובהק, אם תהיה מלחמה בין המדינות.

א. הכרזת המדינה התקיימה בזמן קריטי ובאמצע מלחמת העצמאות. לא היה ברור האם כדאי להכריז על מדינה באמצע מלחמה והאם הכרזה זו תביא להתקדמות וחיזוק היישוב היהודי בארץ, או שמא להתדרדרות המצב. דוד בן גוריון וחבריי מועצת העם התכנסו ע"מ לדון בסוגיה זו.

שני שיקולים של דוד בן גוריון כן להכריז על הקמת המדינה ביום ה' באייר תש"ח הם:

1. הודעתה של בריטניה להקדמת סיום המנדט - בריטניה מודיעה כי תקדים את סיום המנדט לתאריך ה' 14.05.48, הודעה זו גורמת להתכנסותה של מועצת העם. מועצת העם בראשות בן גוריון דנה בעובדה כי בכל מקום בו השלטון עוזב, שלטון חדש יגיע במקומו. ועל כן כדאי לנצל את ההזדמנות שבריטניה עוזבת ולהכריז על מדינה יהודית בו ביום. ובכך לא לאפשר לשלטון זר להכריז על עצמו כשליט הארץ.

2. צבא מסודר - הכרזה על מדינה תאפשר הקמה של צבא אחד מסודר השייך למדינה, מה שיביא ליהודים יתרון במלחמה שכבר נפתחה.

3. גידול דמוגרפי - הכרזת המדינה תאפשר עלייה ללא הגבלה לחופי א"י. מה שיגדיל את כמות האוכלוסייה היהודית בארץ. שכן עד לשלב זה הייתה מיעוט אל מול הערבים. מועצת העם קיוותה כי פתיחת שעריה של א"י תביא לגידול האוכלוסייה היהודית ותרומה מלחמתית רחבה בעקבות כך.

שני שיקולים לדחיית הכרזה זו למועד מאוחר יותר הם:

1. דרישת ארה"ב להפסקת אש ולדחיית ההכרזה אודות הקמת המדינה היהודית, ואיומיה בדבר אי הגשת סיוע למדינה הצעירה. התנגדותה של ארה"ב להכרזה הביאה את המתנגדים לחשוש ליחסי ישראל- ארה"ב והם סברו כי מדינת ישראל הצעירה תזדקק ליחסים טובים עם מעצמה זו.

2. חוות דעת שהציגו ראשי מערכת הביטחון גלילי וידין, אמרה כי קיים סיכויי שווה לנצח או להפסיד. שניהם גילו היסוס לגבי מידת היכולת של היישוב לעמוד בפני פלישת מדינות ערב.

ב. המניעים לפירוק המחतרות והקמת צה"ל: דוד בן גוריון, שהיה ראש הממשלה הזמני (עד לקיום בחירות דמוקרטיות) הגיע להסכם עם ארגוני האצ"ל, הלח"י וההגנה, שלפיו יפורקו הארגונים ואנשיהם ישולבו לצבא אחד כיאה למדינה ריבונית עצמאית. בנוסף, מצב החירום שהמדינה החדשה הייתה נתונה בו, חייב שיתוף פעולה ואיחוד של כל הכוחות הלוחמים תחת הנהגה אחת. ביצוע הפקודה היה חייב להיעשות מיד כיוון שהמדינה הייתה במצב של מלחמה והיה חשש קיומי למדינה הצעירה ולתושביה.

השפעות צעדים אלה: פירוק המחתרות לא היה עניין פשוט. זאת מפני שבמשך שנים היו רגילים בני המחתרות לעבוד בצורה הייחודית שלהם ועצם ההתאחדות עם גורם חדש עלולה לייצר קשיים. בנוסף, המתחרות השונות היו יריבות במשך שנים ולא הסכימו על דרכי הפעולה השונות אחד של השני. וכל מחתרת ייצגה מפלגה פוליטית אחרת. כך שבשביל חבר אצ"ל לדוגמא, לקבל פקודה מחבר הגנה זהו קושי אמיתי שדרש תעצומות נפש רבות. איחוד המחתרות יכול להביא עימו סכסוכים גדולים שיקשו על הצבא בראשית דרכו.

פירוק האצ"ל והלח"י התבצע ללא התנגדות מיוחדת, למעט פרשת אלטלנה. ורבים מן הלוחמים הפכו לגדודים בצה"ל. לעומת זאת ארגון הפלמ"ח התנגד להתפרקות ודרש להתנהל כיחידה בפני עצמו כיוון שלטענתו הוא זה שייצג לכל אורך השנים את רוב הישוב העברי, כיבד את רצונו של הישוב העברי לקיים מאבק צמוד מול הבריטים וזאת בניגוד למאבק הרצוף של האצ"ל והלח"י שהתפרש ע"י הציבור כמאבק אלים. בן גוריון סירב לדרישתם. החל מ-01.06.48, הפך המטה הכללי של ההגנה למטכ"ל של צה"ל ורק זמן מה לאחר הקמתו הצטרף גם הפלמ"ח והפך להיות חלק מצבא ההגנה לישראל. צה"ל סבל ממחסור חמור באמצעי לחימה ובגיוס כסף כדי לממן את המלחמה. תוך כדי המלחמה נרכשו טנקים מצרפת, הוחל בייצור עצמי של חומרי לחימה, נשק קל ונרכשו מטוסים מצ'כוסלובקיה.

פרשת אלטלנה-

באמצע תקופה ההפוגה, ב-22 ביוני 1948, פרץ משבר פנימי חמור ביחס להסכם שנחתם עם ארגון האצ"ל. הארגון התחייב שלא להביא עוד נשק מחו"ל. טענת האצ"ל הייתה שההסכם לא חל על כוחות האצ"ל בירושלים – אזור שעל פי החלטה 181 (כ"ט בנובמבר) הינו בינלאומי והאצ"ל המשיך להתקיים כארגון צבאי עצמאי בעיר. לדברי האצ"ל, הנשק שבספינה היה מיועד לכוחות בירושלים, ושטח זה אינו "בתחומי מדינת ישראל ובתחום ממשלת ישראל".

כאשר ניסו אנשי אצ"ל לפרוק את הנשק בחוף כפר ויתקין, הציג צה"ל אולטימטום – עליהם

למסור את הנשק לצה"ל או שיופעל כוח כנגד הארגון. האצ"ל סירב ופרץ עימות מזוין, שבו נגרמו לאצ"ל אבדות בנפש ואנשיו נאלצו להיכנע. למרות זאת הצליחה הספינה להתחמק, הפליגה לחוף תל אביב וניסתה לפרוק בו את הנשק. ראש הממשלה דוד בן-גוריון נתן לפלמ"ח הוראה להפגוז את הספינה מול חופי תל אביב. בעקבות ההפגזה עלתה הספינה באש וטבעה על מטענה.

הפרשה השפיעה הציבור הישראלי בכך שהבהירה שאין מקום לפעילות מחתרתית ושהכוח היחיד הרשאי לאחוז בנשק הוא צה"ל.

פרק רביעי- סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

10. מקור- תהליך הדה- קולוניזציה

א. תהליך הדה- קולוניזציה: תהליך שהביא בהדרגה לסיום שליטת המעצמות על המושבות מעבר לים ולהקמת מדינות עצמאיות בארצות אלה. בעיקר במזרח התיכון והרחוק וצפון אפריקה. הגדרת הזמן – ניצני תופעת הדה-קולוניאליזם מתגלים כבר בין שתי מלחמות העולם, אך השיא התרחש לאחר מלחמת העולם השנייה ובשנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20.

במסגרת תהליך זה נאבקו המושבות במטרה להשתחרר משליטתן של המעצמות האירופיות ולהפוך למדינות ריבוניות.. באופן כללי ניתן לומר שארצות המזרח התיכון הקדימו להשיג את עצמאותן ביחס לארצות צפון אפריקה. חלקן היו למדינות עצמאיות עוד לפני שהסתיימה מלחמת העולם השנייה (מצרים, ערב הסעודית ועירק). המושבות הצרפתיות בצפון אפריקה זכו לעצמאותן מאוחר יחסית; האחרונה שבהן הייתה אלג'יריה (1962).

- **התפתחות רעיון הלאומיות:** העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות האירופית ולרעיונות האירופיים, והחלו לפתח תודעה לאומית עצמית, הן בשל השפעות אלה והן כתוצאה מהתנאים הקשים תחת השלטון הזר.
- **דעת הקהל בעולם:** האווירה הציבורית, בעיקר לאחר מלחמת העולם השנייה, ראתה בקולוניאליזם מדיניות בלתי מוסרית, ועל כן השיטה איבדה את הלגיטימיות שלה.
- **משבר כלכלי לאחר מלחמת העולם השנייה:** הנזקים הכלכליים והעלות הגבוהה של הלחימה אילצו את מדינות אירופה להשקיע את הון בשיקום עצמי, ועל כן לא יכלו להרשות לעצמן להמשיך ולשאת בהוצאות הגבוהות הכרוכות בפיתוח התשתיות במושבות ובהחזקת כוחות צבא ומנהל בארצות אלה.
- **תפקידו של ארגון האומות המאוחדות:** הארגון הבין-לאומי, שהוקם לאחר מלחמת העולם השנייה, הפך לזירה מרכזית במאבקים הפוליטיים לסיום הקולוניאליזם ולהקמת מדינות עצמאיות. בעלות הקולוניות התקשו להתמודד בזירה זו, מה גם שהטענה המרכזית הייתה שהשיטה הקולוניאלית מנוגדת לאמנת האו"ם ולעקרונותיו.

ב. שני גורמים שהשפיעו על היחס אל היהודים בארצות האסלאם ובאים לידי ביטוי בקטע המקור

- "התגברות המגמות שחידשו מסורות של אחדות כלל ערבית": כפי שאירע באירופה, כמאה שנים קודם לכן, העולם הערבי לאחר מלחמת העולם השנייה התאפיין בהתגברות המגמות הלאומיות. מגמות אלה הדגישו את המשותף לכל בני הלאום, ודחו את היהודים בארצות האסלאם כיסוד זר שאינו חלק מהלאום המתגבש.
- "איחוד הכוחות הערביים למאבק נגד הישות הציונית באופן ישיר": אחד הביטויים של הזה-קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות. היהודים, אשר בדרך כלל אימצו תרבות זו, מצאו את עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית, שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש מנהגים, תרבות ושלטון). מתוך כך התרחשה התגברות השנאה ליהודים – היהודים זוהו, כאמור, כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם.
דרכי התגובה של היהודים ליחס זה-

○ **חיזוק הציונות והזיקה הדתית וההיסטורית לארץ ישראל:** הפעילות הציונית התקיימה במדינות אלה כבר מראשית המאה ה-20 והתגברה עם בואם של שליחים מארץ ישראל במהלך מלחמת העולם השנייה. עם תום המלחמה ובעקבות השואה התרחבה פעילות התנועה, כולל במדינות האסלאם, והודגשה ההגשמה – משמע העלייה לארץ ישראל והמאבק להקמת המדינה, אשר נתנו אותותיהן בשטח. לאלה יש להוסיף גם את הזיקה הדתית וההיסטורית העמוקה לארץ ישראל שאפיינה את יהודי ארצות המזרח, וכן את ההתלהבות שאחזה בהם עם קום המדינה.

○ **מדיניות "חיסול גלויות"**: ממשלת ישראל נקטה מדיניות של "חיסול גלויות", משמע העלאת קהילות שלמות לישראל. הגורמים לכך היו התפיסה ולפיה מדינת ישראל היא מרכז העולם היהודי, ועל כן היא האחראית לגורל היהודים בעולם כולו, לצד ההכרה בכך שמצבם הביטחוני של יהודי ארצות האסלאם הולך ומתערער ומסכן את קיומם.

11. עלייה וקליטה בשנות ה-50 וה-60

קשיים חברתיים תרבותיים – בעקבות המפגש בין עולים רבים כל כך מקצוות תבל, נפגשו לראשונה יהודים עם בני עמם אשר היו שונים מהם שוני רב. ההבדלים באו לידי ביטוי בפערים תהומיים בין יהודי אירופה לעולי ארצות המזרח (ארצות האסלאם, צפון אפריקה ואסיה) באורח החיים, בתפיסות דתיות, בתחום התרבותי, ברמת ההשכלה ובמבנה המשפחה ומעמדה. פערים אלו יצרו תחושה של חשדנות הדדית והתרחקות שסיכנה את רעיון גיבוש הלאום במדינה הצעירה.

צורת ההתמודדות - מדיניות "כור ההיתוך" - האידיאולוגיה שהתוותה את מפעל קליטת העלייה של שלטון מפא"י בראשות דוד בן גוריון, פעלה למזג את העולים אלה וליצור ישראלי חדש שיהיה שונה בתכלית מהיהודי הגלותי. בן גוריון שם את העלייה למטרה עליונה, ככוח המניע את התפתחות המואצת של המדינה בכל תחום אפשרי. העיקרון שהנחה את קובעי המדיניות היה 'מיזוג- גלויות', או בשמו האחר 'כור היתוך', שמשמעותו הטמעת העולים והבאתם לידי השתלבות כמעט מושלמת בתוך מערכת חברתית – תרבותית קיימת אשר נתגבשה עוד בטרם הקמת המדינה. מכאן כי השאיפה המרכזית של השלטון כוונה ליצירת חברה הומוגנית (אחידה). הכוונה הייתה "לייצר" ישראלי- "הצבר החדש" תוך מחיקת זהותו התרבותית הקודמת (השארית) לקראת אימוץ תכונות חדשות, שכאמור ישקפו תפיסת עולם דומה לתפיסת עולמה של החברה השלטת של אותם ימים (כלומר, מפא"י).

הקושי - גירעון כלכלי חמור (היעדר משאבים כלכליים) – הכנסות המדינה לא היו גדולות מספיק על מנת לכסות את ההוצאות הנדרשות (הוצאות הביטחון בשנים הראשונות לקיומה של המדינה היו עצומות). המשק הישראלי לא הצליח לייצר בעצמו את מצרכי היסוד להם נזדקקה בחברה. החקלאות סיפקה רק כ- 50% מצריכת המזון, אף על פי שהייתה ענף מרכזי, ולאוצר המדינה הצעירה לא היה כסף ליבא חומרי גלם לתעשייה.

צורת ההתמודדות - משטר הצנע - בכדי להתמודד עם המצב הכלכלי הקשה הונהג משטר "צנע". במסגרתו נקבעו הקצבות של מזון, ביגוד, ריהוט לכל אזרח, באופן שהבטיח את צרכי היסוד הנדרשים לכל אזרח. תושבי המדינה קיבלו בתמורה לתלושים שחולקו ע"י הרשויות מזון ומוצרים בסיסיים. הקושי והמחסור הובילו לצמיחת "שוק שחור", אשר במסגרתו יכלו אזרחי ישראל לרכוש מוצרים שהיו בפיקוח ממשלתי במחירים מופקעים. כתוצאה מכך הונהגה מדיניות חמורה של פיקוח על גובה המחירים של מוצרי הצריכה בשוק. משטר הצנע הוכיח את עצמו במשך שנתיים, אך לאחר מכן בלם את ההתפתחות הכלכלית ועורר ביקורת. בעקבותיה החלו ב-1952 את צמצום המעורבות של הממשלה בכלכלה ואת ביטול מדיניות הצנע.

תרומתה של עלייה זו למדינת ישראל באה לידי ביטוי בשני תחומים :

1. גידול דמוגרפי- לפני העלייה הגדולה בשנות החמישים, היישוב היהודי בארץ ישראל מנה כ- 600,000 איש. העלייה הגדולה הביאה לגידול מספרי אדיר בקרב היהודים. תוך 18 חודשים, האוכלוסייה היהודית הכפילה את עצמה ומאז רק המשיכה ועלתה. כמות היהודים בארץ ישראל חשובה בעת מלחמה, וחשובה לפיתוחה והתפתחותה של המדינה. כמו כן, כמות היהודים בארץ ישראל חשובה לשמירה על הצביון הדמוקרטי של המדינה.

2. מימוש מטרת הציונות- קיבוץ גלויות- במגילת העצמאות התחייבה מדינת ישראל לפתיחת שעריה לכל יהודי העולם. מטרת קיבוץ הגלויות תחת מדינה ליהודים בארץ ישראל התגבשה עוד הרבה לפני קום המדינה והייתה לאחת מן המטרות החשובות ביותר של התנועה הציונית. העלייה הגדולה הינה מימוש מטרה עילאית זו.

12. תפיסת ה"רב תרבותיות"

א. הגורמים למעבר ממדיניות כור ההיתוך לחברה רב-תרבותית:

- **המעבר מקולקטיביזם לאינדיבידואליזם:** תהליך זה מאפיין את התפתחותה של החברה המערבית בעולם בכלל. תהליך כללי זה, של שינוי אידיאולוגי בתפיסתו של הפרט את מקומו בחברה/קהילה, התרחש במדינת ישראל ובעולם המערבי – **העמדת היחיד וצרכיו במרכז, החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם קיומה, והאינדיבידואליזם (היחיד במרכז) החליף את הקולקטיביזם (הציבור/קהילה במרכז).**
- **תקשורת ההמונים:** התקשורת, אשר התפתחה מאוד בעשורים האחרונים, מאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו. במדינת ישראל המתפתחת יש מספר רב של מדיות תקשורתיות המאפשרות לעלה לשמור על זהותו, במקביל לאפשרות הנחלת התרבות המקומית הוותיקה בקרב ציבורים חדשים בחברה הקולטת.
- **הפער הזורי – גורם פרגמטי:** מקבלי ההחלטות במדינת ישראל הבינו שגם אם ממשלת ישראל לא תקדם מדיניות של כור היתוך, תוך 2-3 דורות בני העולים ייקלטו ויהפכו לחלק מהחברה והתרבות הישראלית. על כן אין טעם לשלם את מחיר מדיניות כור ההיתוך, כאשר בכל מקרה עם הזמן תהליך העיצוב התרבותי/חברתי יתממש מעצמו.

ב. רב - תרבותיות היא מגמה בולטת בחברה ובתרבות המערבית בת זמננו. שינויים בהרכב האוכלוסייה ושינויים פוליטיים, כלכליים, טכנולוגיים ותקשורתיים, תרמו לכך שבמדינות רבות, וביניהן ישראל, יש קבוצות דתיות, אתניות, ולאומיות שתרבויותיהן חוצות את גבולותיה הגיאוגרפיים של מדינת הלאום. רב-תרבותיות היא מושג המציין דיאלוג/שיח של כבוד הדדי וסובלנות בין תרבויות שונות, מתוך יחס של כבוד לשוני התרבותי וקבלת האחר. בעידן הפוסט מודרני, מתפשטת בעולם המערבי האידיאולוגיה הרב-תרבותית, המייחסת לזכויות האדם, לשוני התרבותי חשיבות עליונה. הרעיון של רב-תרבותיות מוצג לעתים כחלופה מנוגדת להיטמעות או למדיניות כור ההיתוך. לפי הגישה הרב-תרבותית, כל "מרכיב" בקבוצה שומר על שלמותו ו"טעמו", ובכך תורם לתוצר סופי מגוון ומוצלח. הגישה הרב-תרבותית היא, בהכללה, גישה שמכבדת את קיומן של קהילות תרבותיות שונות. הסתגלות מתוך התאמה הדדית, כלומר קיום זה עם זה – ולא זה על יד זה או זה מול זה. גישה רב-תרבותית פירושה בראש ובראשונה יחס של כבוד לתרבויות ולבעליהן. כבוד זה, אין משמעו בהכרח שהתרבויות השונות מקובלות עלינו באותה מידה, אלא שאנו מכבדים כל תרבות במידה שווה (גם אם איננה מקובלת עלינו), שאנו מכירים בתרומתן הייחודית של התרבויות השונות לחברה ולמדינה, שאנו מכירים בזכותן של קבוצות ויחידים לזהות ייחודית. ביטויים מתחומים שונים למימוש תפיסה זו במדינת ישראל:

- במערכת החינוך: אף על פי שמשרד החינוך אימץ את אידיאולוגיית כור ההיתוך בעשור הראשון לקיומו, בפועל התפצל החינוך בישראל בין כמה מערכות אוטונומיות או אוטונומיות-למחצה: החינוך הממלכתי, החינוך הממלכתי-דתי, החינוך הערבי עצמאי והחינוך העצמאי. מגמה זו הלכה והתחזקה בשנות ה-90 של המאה הקודמת, עם העלייה מארצות חבר המדינות ועם עליית מספר מהגרי העבודה במדינה. כיום נהוגה הכרה בזרמים שונים במערכת החינוך, בניית תוכניות לימודים השמות דגש על מטען תרבותי שונה, יצירת עבודות שורשים והדגשת הייחוד והשונות של קהילות ישראל השונות.
- באמנות: ייצוג התרבויות השונות: תיאטרון "גשר", תערוכות אמנות אתיופיות; תיאטרון בשפה המרוקנית. בה בעת התרחש שינוי גם בתכנים האמנותיים – מהאדרת דמות הצבר והתמקדות בעצמאות היהודית המתחדשת, עבר הדגש אל עיסוק בפרט ובעולמו, תוך ביקורת על מוסדות השלטון והחברה הישראלית.
- תקשורת: במדינת ישראל מגוון רחב של אמצעי תקשורת בשפות שונות.